

УДК 2-67:316.3 (045)

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.6>

**Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна Назарівна,**

*кандидат філософських наук, доцент,*

*професор кафедри філософії*

*Рівненського державного гуманітарного університету*

*orcid.org/0000-0001-9288-7005*

*ta.sha@ukr.net*

**Ляльович Володимир Вікторович,**

*здобувач PhD*

*Рівненського державного гуманітарного університету*

*orcid.org/0009-0006-9973-9463*

*lialiovuch@ukr.net*

## ІСЛАМСЬКА СІМ'Я ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І ДУХОВНИЙ ІНСТИТУТ

У статті розкривається значення інституту сім'ї в ісламській традиції як базового елементу соціально-го, морального та духовного устрою мусульманського суспільства. Ісламська родина розглядається не лише як приватна форма міжособистісного співіснування, а як сакральна структура, що регулюється нормами шаріату й виконує ключову функцію у збереженні релігійної та культурної ідентичності мусульманської умми. У дослідженні акцентовано увагу на обов'язках подружжя у шлюбі: відповідальності чоловіка за матеріальне забезпечення родини, її духовне наставництво, підтримку й захист; а також ролі жінки у сфері ведення домашнього господарства, виховання дітей, підтримання побутової гармонії та моральної чистоти. Аналізується важливість взаємної поваги, любові, лагідності, стриманості, делікатності у вирішенні сімейних конфліктів, а також дотримання рівноваги між духовним і матеріальним вимірами подружнього життя. Особлива увага приділена батьківським обов'язкам у контексті виховання дітей відповідно до ісламських цінностей, рівному ставленню до синів і дочок, а також обов'язку батьків забезпечити дітям як духовне, так і професійне зростання. Наголошується, що саме в родинному середовищі закладаються основи релігійного самовизначення особистості, моральної стійкості, соціальної відповідальності та поваги до норм шаріату. Сім'я в ісламі розглядається як фактор збереження духовного здоров'я суспільства, запобігання моральній деградації та формування стабільної, згуртованої умми. Залишаючи глибокий слід у формуванні особистості, родина в Ісламі стає основою для побудови гармонійного суспільства, здатного досягати стабільності та процвітання. Водночас сучасні виклики, як-от глобалізація та швидкі соціокультурні зміни, ставлять перед традиційними моделями подружжя нові завдання та випробування. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення традиційних моделей ісламського подружжя у відповідь на виклики сучасної глобалізації, секуляризації та трансформації соціокультурних засад родинного устрою.

**Ключові слова:** іслам, сім'я, шлюб, шаріат, обов'язки подружжя, виховання дітей, релігійна ідентичність, моральність.

**Shamsutdinova-Lebediuk Tetiana,**

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,*

*Professor at the Department of Philosophy*

*Rivne State University of the Humanities*

*orcid.org/0000-0001-9288-7005*

*ta.sha@ukr.net*

**Lyalovich Volodymyr,***PhD Candidate**Rivne State Humanitarian University**orcid.org/0009-0006-9973-9463**lialiovuch@ukr.net*

## THE ISLAMIC FAMILY AS A SOCIOCULTURAL AND SPIRITUAL INSTITUTION

The article explores the significance of the family institution in Islamic tradition as a fundamental component of the social, moral, and spiritual structure of Muslim society. The Islamic family is examined not merely as a private form of interpersonal cohabitation, but as a sacred structure governed by Sharia norms, fulfilling a vital role in preserving the religious and cultural identity of the Muslim ummah. The study highlights the responsibilities of spouses in marriage: the husband's obligation to provide for the family materially, offer spiritual guidance, support, and protection; and the wife's role in managing the household, raising children, and maintaining domestic harmony and moral purity. Emphasis is placed on the importance of mutual respect, love, gentleness, restraint, and delicacy in resolving family conflicts, as well as maintaining a balance between the spiritual and material dimensions of marital life. Special attention is given to parental duties in raising children in accordance with Islamic values, ensuring equal treatment of sons and daughters, and fulfilling the obligation to foster both their spiritual and professional development. The article underscores that the family environment is the foundation for religious self-determination, moral resilience, social responsibility, and adherence to Sharia norms. The family in Islam is viewed as a safeguard for the spiritual health of society, a deterrent to moral decline, and a key to forming a stable and united ummah. Leaving a profound imprint on personality development, the Islamic family becomes the foundation for building a harmonious society capable of achieving stability and prosperity. At the same time, contemporary challenges such as globalization and rapid sociocultural change present traditional marital models with new tasks and tests. The relevance of the topic stems from the need to reconsider traditional Islamic family models in response to the challenges of globalization, secularization, and the transformation of the sociocultural foundations of family life.

**Key words:** Islam, family, marriage, Sharia, spousal duties, child upbringing, religious identity, morality.

**Актуальність теми дослідження.** У сучасному світі, де інституція сім'ї зазнає суттєвих трансформацій і кризи традиційних цінностей, особливого значення набуває дослідження релігійних концепцій подружніх стосунків, що базуються на стійких морально-етичних принципах. Ісламська модель сім'ї, яка закладена в Корані, Сунні, шаріаті, пропонує цілісну систему взаємних прав і обов'язків подружжя, яка спрямована на досягнення гармонії, духовної рівноваги, а також соціальної стабільності в мусульманських громадах.

У контексті зростання інтересу до ісламської етики та правових норм шлюбно-сімейних відносин, особливо в багатокультурних і релігійно плюралістичних суспільствах, вивчення принципів взаємин у мусульманській родині є надзвичайно актуальним. Це не лише дає змогу глибше зрозуміти внутрішню структуру ісламської сім'ї, а й сприяє формуванню міжкультурного діалогу, взаємної поваги та релігійної толерантності.

Окрім того, актуальність теми посилюється потребою в підвищенні обізнаності мусульман

про власні релігійні обов'язки в межах подружнього та батьківського життя, що має велике значення для зміцнення як особистої, так і суспільної моралі. Дослідження ісламських підходів до сім'ї дозволяє висвітлити універсальні цінності відповідальності, любові, милосердя та духовного служіння, які можуть бути релевантними в ширшому соціокультурному контексті.

**Метою статті** є всебічний аналіз сімейних взаємин, обов'язків подружжя та батьківства в ісламській традиції на основі норм і принципів шаріату. Дослідження спрямоване на виявлення морально-етичних, соціальних і правових аспектів інституту сім'ї в ісламі, а також на осмислення ролі сім'ї як основи духовного виховання, збереження релігійних цінностей і забезпечення соціальної стабільності в мусульманському суспільстві.

**Аналіз наукових досліджень** показує, що тема сім'ї в ісламській традиції вже тривалий час привертає увагу релігієзнавців. У дослідженнях наголошується на важливості родини як осередку збереження релігійних цінностей

і моральних принципів у мусульманському суспільстві.

Дослідники, серед яких М.В. Лубська та В.І. Лубський, акцентують увагу на правових і етичних нормах ісламу, що регулюють шлюб і сімейні відносини.

Основу джерельної бази становлять праці класичних ісламських авторитетів, серед яких особливе місце належить збіркам хадисів Імама аль-Бухарі, Ат-Тармізі. Саме ці тексти дозволяють зрозуміти духовні та моральні засади ісламської родини.

**Виклад основного матеріалу.** Сім'я в ісламі розглядається як фундаментальна соціальна інституція, до якої індивід має бути морально та матеріально підготовлений. Іслам заохочує взяття шлюбу після досягнення повноліття, розглядає його як природний і бажаний етап у житті мусульманина чи мусульманки. У шлюбі особа стикається із труднощами та викликами, водночас несе відповідальність за добробут подружжя, дітей, а також за збереження та управління майном.

В ісламському контексті сім'я слугує ефективним механізмом захисту від гріха, зокрема перелюбства, а також від спокус і небажаних помислів, що можуть виникати внаслідок взаємодії з особами протилежної статі поза шлюбом (Лубська, 2006, с. 29). Отже, шлюб виконує як духовну, так і моральну функцію, сприяє збереженню цнотливості та внутрішньої чистоти. Іслам також надає великого значення виховному потенціалу сім'ї. Саме в межах родинного середовища діти мають змогу засвоїти такі базові цінності, як повага до старших, турбота про молодших, взаємодопомога та відповідальність. Сім'я розглядається як первинне джерело формування морально-етичних засад мусульманської особистості виховання, поваги, любові та милосердя (Шамсутдинова-Лебедюк, 2005, с. 47).

Ісламська модель сім'ї передбачає ширше поняття, ніж просто подружжя з дітьми. Вона охоплює також батьків, родичів та інших близьких, які беруть участь у сімейному житті, формує таким чином цілісне, згуртоване мікросоціальне утворення, що функціонує відповідно до релігійних і моральних принципів ісламу.

В ісламському вченні шлюб посідає ключове місце як механізм духовного, морального та соціального захисту особистості. Пророк

Мухаммад у своїх зверненнях неодноразово наголошував на важливості укладення шлюбу, особливо для молоді. В одному з хадисів Пророк сказав: «О молоді! Той з-поміж вас, хто має можливість, нехай одружується, адже шлюб сприяє стриманості погляду і збереженню цнотливості. А той, хто не має змоги, нехай поститься, бо піст є засобом самоконтролю та заспокоєння» (Сахіх аль-Бухарі, 2013). Цей вислів демонструє, що шлюб в ісламі виконує не лише соціальну, а й аскетичну функцію: він є дієвим способом захисту від гріха, зокрема від перелюбства, яке суворо засуджується в ісламі (Шамсутдинова-Лебедюк, 2005a).

Мухаммад робить акцент на шлюбі як засобі забезпечення моральної чистоти, самозбереження та духовної рівноваги. Альтернативою для тих, хто з об'єктивних причин не може взяти шлюб, виступає піст, що розглядається як форма тимчасового самодисциплінування і духовної концентрації, яка також сприяє зниженню пристрастей і збереженню внутрішньої гармонії.

Пророк Мухаммад у своїх повчаннях звертався до мусульманської громади (умми) із закликом відповідально ставитися до шлюбу не лише з погляду особистого вибору, а й з погляду батьківських обов'язків і суспільної моралі. Зокрема, у достовірному хадисі Пророк зазначив: «Коли до вас звернеться із проханням про шлюб той, чия релігійність і поведінка вас задовольняють – видавайте за нього свою дочку. Якщо ви цього не зробите, на землі поширяться спокуси (фітна) і великі розбещення» (Хадис, переданий ат-Тармізі, 1975, с. 321).

Цей заклик підкреслює важливість моральних і релігійних якостей майбутнього подружжя як головних критеріїв вибору супутника життя. З погляду ісламської етики ігнорування цих принципів може мати серйозні соціальні наслідки – зростання аморальності, нестабільність у суспільстві та поширення гріховних практик.

В ісламській доктрині шлюб розглядається не лише як особисте право чи бажання, а як соціальна відповідальність і форма дотримання божественного порядку. Він є інструментом збереження моральної стабільності, запобігання гріху й побудови здорової, відповідальної та гармонійної спільноти (Шамсутдинова-Лебедюк, 2014).

Укладання шлюбу та створення мусульманської сім'ї має не лише особистісне, а й глибоке соціальне значення. Для мусульманина це не лише шлях до задоволення природної потреби у створенні пари, а й важливий етап у реалізації божественного замислу – продовження роду. Народження дитини в ісламській традиції є однією з головних цілей створення сім'ї, адже саме через батьківство подружжя здобуває задоволення та милість Всевишнього Аллаха. У цьому виявляється зв'язок між особистою відповідальністю та колективним служінням: збереження людства на землі – це частина поклоніння Аллаху (Лубський, & Лубська, 2004, с. 98).

Народження дітей у шлюбі також має духовне вимірювання. За ісламським віровченням, це спосіб заслужити любов Пророка Мухаммада, оскільки поповнення умми – його спільноти послідовників – уважається богоугодною справою. Аллах благословляє ті сім'ї, які не лише народжують дітей, а й виховують їх згідно із принципами ісламу. Праведні нащадки, які після смерті своїх батьків підносять дуа – молитви за них, є джерелом продовження батьківської благочестивої спадщини (Васильєва, Гололобова, Лубська, Лубська, & Лубський, 2023, с. 117).

Окрім того, існує окремий духовний вимір у випадках, коли діти помирають у ранньому віці. Іслам учить, що якщо батьки виявляють терпіння і покірність волі Аллаха, ці діти стануть заступниками за своїх батьків у День Суду. У хадисі Пророка Мухаммада зазначено, що такі діти «уводять своїх батьків до Раю» (Аль Бухарі, 2013, с. 411). Це ще раз підкреслює глибоку духовну цінність батьківства й материнства в ісламському світогляді.

З моменту народження дитини сім'я вступає в нову фазу свого існування, коли зростає її відповідальність – не лише перед собою, а й перед майбутнім умми. Адже дитина, вихована в цій сім'ї, стане її частиною, сформує своє ставлення до суспільства, сама стане носієм ісламських цінностей.

Іслам наголошує, що турбота про дітей, їхній усебічний розвиток і виховання – це справа високої відповідальності. Батьки отримують винагороду від Всевишнього Аллаха не лише за безпосередню турботу, а й за ті благі справи, які їхні діти вчинятимуть у майбутньому. Отже,

ісламська родина є не лише особистою справою двох людей, а важливою клітинкою суспільства, що несе відповідальність за моральне, духовне й соціальне майбутнє умми.

У мусульманському світогляді сім'я визнається фундаментом усієї нації. Саме в родинному колі дитина вперше знайомиться з такими цінностями, як любов до батьків, повага до старших, прив'язаність до традицій свого народу та релігії. У сім'ї закладається основа розуміння обов'язків перед Всевишнім, формується ставлення до Аллаха як до Джерела любові, мудрості та милості. Діти, спостерігаючи за дорослими, прагнуть наслідувати їх, і саме це прагнення формує їхній характер. Тому надзвичайно важливо, якими є дорослі, що їх оточують, і які приклади вони подають.

Окремо варто зазначити ще один важливий аспект шлюбу – реалізація фізіологічних потреб. Іслам визнає наявність у людини природних тілесних потреб і розглядає шлюб як єдиний дозволений шлях для їх задоволення. Саме шлюб дозволяє уникнути заборонених статевих зв'язків (зина), які суворо засуджуються в ісламському праві. Отже, через шлюб мусульманин не лише задовольняє свої фізіологічні потреби, а й утверджується в духовній чистоті, із дотриманням меж дозволеного (халяль) і водночас зміцненням моральної тканини суспільства.

Інтимна близькість між подружжям у шлюбі в ісламі вважається благочестивою і схвальною дією. Вона не лише виконує фізіологічну функцію, але й має глибоке духовне значення. Такий контакт захищає подружжя від «нашіптувань шайтана», тобто від гріхопадіння та перелюбства, допомагає зберігати духовну чистоту та цнотливість. Однак, як і в будь-якому іншому аспекті задоволення тілесних потреб, іслам закликає дотримуватися помірності, розсудливості та поваги до прав і стану іншого члена подружжя.

Важливу роль у шлюбі відіграє також задоволення психологічних і емоційних потреб. Створення родини відповідно до ісламських принципів – це прямий шлях до досягнення душевної рівноваги, гармонії внутрішнього світу й емоційного тепла. Подружній союз дарує людині відчуття безпеки, стабільності та підтримки, яких важко досягти поза шлюбом.

Шлюб в ісламі передбачає розподіл побутових обов'язків між подружжям. Такий розподіл сприяє зменшенню навантаження як на чоловіка, так і на жінку: чоловік бере на себе відповідальність за матеріальне забезпечення родини, тоді як жінка зосереджується на організації побуту та вихованні дітей. Такий баланс дозволяє обом партнерам відчувати взаємну підтримку й довіру, що зміцнює емоційний зв'язок між ними.

Однією з фундаментальних потреб людини є потреба в любові, емоційній близькості та вірному супутнику життя. Саме у шлюбі ці потреби отримують своє повноцінне втілення. Через взаємну любов і турботу подружжя формує глибокий союз, що має не лише практичну, а й духовну цінність. Шлюб стає простором, у якому людина відчуває себе прийнятою, зрозумілою і цінною – це сприяє її психологічному благополуччю.

Навіть більше, існування родини допомагає людині в боротьбі з нафсом (власними бажаннями, пристрастями та спокусами). Турбота про родину, виховання дітей, прагнення передати їм правильні життєві орієнтири й цінності стають головними пріоритетами, відсувають на задній план нечисті думки чи гріховні прагнення. Сімейне життя спонукає людину до відповідальності, самозречення, стабільності, що є важливими складниками духовного зростання.

Сім'я в ісламі має будуватися на основі норм і приписів шаріату, які чітко регламентують права й обов'язки кожного з її членів. Основу сімейного життя становить подружжя – чоловік і жінка, саме між ними встановлюється взаємна відповідальність, визначена релігійними приписами. Пророк Мухаммад наголошував на тому, що подружжя має обов'язки одне перед одним, і на їх сумлінному виконанні тримаються стабільність та благополуччя родини.

Згідно з хадисами Пророка, найкраще, що може здобути людина в земному житті, – це благочестивий і шляхетний подружній партнер. Саме такими мають прагнути бути чоловік і дружина одне для одного. Пророк висловлював особливу повагу до праведних жінок, прирівнював їх у любові до молитви й пахощів. У відповідь на запитання, яку жінку можна вважати найкращою, він зазначив, що це та, яка приносить радість чоловікові, коли той

дивиться на неї; яка виявляє покору в дозволених межах і дотримується спільної із чоловіком позиції у важливих питаннях (Shamsutdynova, & Lyalyovych, 2025).

Дружина в ісламському шлюбі виконує низку важливих обов'язків. Вона має виявляти любов і повагу до свого чоловіка, піклуватися про родинний побут, виховувати дітей і всіляко підтримувати чоловіка в його зусиллях щодо забезпечення сім'ї. Її обов'язком є економне господарювання, розсудливе ставлення до витрат і відсутність марнотратства. Жінка не повинна вимагати від чоловіка того, що перевищує його фінансові можливості, натомість вона має задовольнятися тим, чим наділив її родину Всевишній (Шамсутдинова-Лебедюк, 2018).

В ісламській традиції дружина усвідомлює, що матеріальне забезпечення родини є складним обов'язком, який цілком покладається на чоловіка. Вона має підтримувати його в цьому, виявляти повагу до його рішень і залишатися вірною навіть у складні періоди життя. Якщо чоловік тимчасово не спроможний забезпечити родину на звичному рівні, жінка не повинна докоряти йому. Високий рівень етичної поведінки дружини також виявляється в тому, що вона не підвищує голос у розмові із чоловіком, не виявляє агресії та дотримується делікатності у спілкуванні. Використання косметики чи парфумів дозволено лише для свого чоловіка в межах родини (Шамсутдинова-Лебедюк, 2001).

Важливою духовною вимогою до дружини є збереження власної гідності та відданість родинному простору. Вона зобов'язана виконувати щоденні п'ять обов'язкових намазів, дотримуватися посту у священний місяць Рамадан, а також демонструвати праведність у поведінці.

У свою чергу, чоловік у шлюбі також має численні обов'язки, закріплені шаріатом. Його ставлення до дружини має бути мудрим, м'яким, дипломатичним і співчутливим, з урахуванням її емоційної та фізичної вразливості. Основним обов'язком чоловіка є забезпечення матеріального добробуту родини, водночас заробіток має бути халяль – тобто дозволений шаріатом. Чоловік несе відповідальність за задоволення базових потреб родини: їжі, одягу, житла.

Пророк Мухаммад нагадував, що чоловік зобов'язаний дбати про дружину на тому ж

рівні, як і про себе: якщо він харчується сам, то повинен нагодувати і її; якщо купує собі одяг – має подбати про вбрання для дружини.

Шаріат також передбачає етичні норми у взаєминах подружжя: Пророк Мухаммад суворо застерігав від фізичного чи словесного насилля в сім'ї. Зокрема він зазначав, що чоловікові не дозволено бити дружину по обличчю, ображати її чи залишати саму вдома в разі конфлікту. Найважливішим обов'язком чоловіка є духовне лідерство в родині: він має сприяти дотриманню всіма членами сім'ї релігійних приписів, підтримувати їх у поклонінні, моральному вдосконаленні й збереженні ісламських цінностей.

Недопустимо в ісламі, щоб чоловік був жорстоким або грубим зі своєю дружиною – він повинен ставитися до неї м'яко. І навіть якщо у дружини є якісь риси характеру, які чоловікові не подобаються, він повинен радіти тим рисам, які йому до вподоби. В обов'язки чоловіка в Ісламі входить терпеливе й поблажливе ставлення до недоліків своєї дружини. І якщо у дружини погані настрої, то чоловік має намагатися розважити її, але завжди пам'ятати про свою гідність.

За своєї доброзичливості, м'якості та терплячості щодо дружини чоловік не повинен заплющувати очі на помилки, яких може припуститися дружина, або на дії, які можуть призвести

до негативних наслідків. В обов'язки чоловіка входить звертати на це увагу, говорити про це та з обачністю ставитися до поведінки своєї дружини.

**Висновки.** Інститут сім'ї в Ісламі виступає фундаментом збереження релігійних традицій, моральних цінностей і соціальної стабільності, що робить його надзвичайно актуальним для суспільства з огляду на виклики сучасності. Взаємини між чоловіком і жінкою регламентуються нормами шаріату, які визначають права й обов'язки кожного з подружжя, спрямовані на збереження гармонії, поваги та взаєморозуміння в сімейному житті. Обов'язки чоловіка, як основного годувальника і захисника сім'ї, включають турботу про матеріальний добробут, забезпечення умов для духовного розвитку членів родини та доброзичливе ставлення до дружини. Водночас дружина виконує важливу роль у вихованні дітей, веденні домашнього господарства та підтриманні сімейного благополуччя, демонструє покору та повагу до чоловіка в межах дозволеного. Відповідальність батьків за духовне та фізичне виховання дітей, забезпечення їм належних умов для реалізації релігійних обов'язків і соціалізації підкреслює важливість сім'ї як основного середовища для формування особистості в мусульманському суспільстві.

#### Список використаних джерел:

- Васильєва, І. В., Гололобова, К. О., Лубська, М. В., Лубська, Т. І., Лубський, В. І. (2023). Релігійно-правовий контекст мусульманського сімейного права. Київ. 672 с.
- Лубська, М. В. (2006). Мусульманське право: релігієзнавчо-правовий контекст. Київ : Фітосоціоцентр. 196 с.
- Лубський, В. І., Лубська, М. В. (2004). Мусульманське право в ісламській традиції (історико-релігієзнавчий аналіз): монографія. Черкаси : Брама. 220 с.
- Шамсутдинова-Лебедюк, Т. Н. (2001). «По справедливості жінки мають те ж саме ...»: Коран про взаємини чоловіка і жінки та сімейно-шлюбні відносини. Людина і світ, 9, 52–57.
- Шамсутдинова-Лебедюк, Т. Н. (2005). Соціально-правова та етична природа мусульманської сім'ї. Українське релігієзнавство, 33, 46–54.
- Шамсутдинова-Лебедюк, Т. Н. (2014). Сімейно-шлюбні відносини в ісламі: аналіз зарубіжної історіографії. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, 25, 280–282.
- Шамсутдинова-Лебедюк, Т. Н. (2018). Коран та етичні приписи ісламу. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, 30, 148–152.
- Шамсутдинова-Лебедюк, Т. Н. (2005a). Сімейно-шлюбні відносини в ісламі: релігієзнавчий аспект [Дис. канд. філос. наук]. Київ. 240 с.
- Al-Bukhari, I. (2013). *Sahih Al-Bukhari: The Early Years of Islam*. The Other Press. 630 p.
- Shamsutdynova-Lebediuk, T., & Lyalyovych, V. (2025). The theology of marriage and family: Sacred texts and doctrinal foundations. *Sworld-Us Conference Proceedings*, 1 (usc 30–00), 121–127. <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2025-30-00-025>
- Tarmizi, M. B. E. (1975). *Sunan Al Tarmizi. Abwab Al Dawaat, Bab maja fi fazl Al Dua*. Misar: Maktba Al Mustafa Al Babi Al Halbi. T. 5. 456 p.

### References:

- Vasylieva, I. V., Hololobova, K. O., Lubska, M. V., Lubska, T. I., & Lubskyi, V. I. (2023). *Relihiino-pravovyi kontekst musulmanskoho simeinoho prava* [Religious and Legal Context of Muslim Family Law]. Kyiv. 672 s. [in Ukrainian].
- Lubska, M. V. (2006). *Musulmanske pravo: relihiieznavcho-pravovyi kontekst* [Muslim Law: Religious and Legal Context]. Kyiv: Fitosociotsentr. 196 s. [in Ukrainian].
- Lubskyi, V. I., & Lubska, M. V. (2004). *Musulmanske pravo v islamskii tradytsii (istoryko-relihiieznavchyi analiz): monohrafiia* [Muslim Law in the Islamic Tradition: A Historical and Religious Analysis]. Cherkasy: Brama [in Ukrainian].
- Shamsutdynova-Lebediuk, T. N. (2001). "*Po spravedlyvosti zhinky maiut te zh same ...*": *Koran pro vzaiemnyy chovivka i zhinky ta simeino-shliubni vidnosyny* ["Fairness Dictates Women Have the Same..." The Qur'an on Relations Between Men and Women and Marital-Family Relations]. *Liudyna i svit: shchomisiachnyi naukovo-populiarnyi relihiieznavchyi zhurnal*, 09/2001, 9, 52–57 [in Ukrainian].
- Shamsutdynova-Lebediuk, T. (2014). *Simeino-shliubni vidnosyny v islami: analiz zarubizhnoi istoriografii* [Family and Marital Relations in Islam: Analysis of Foreign Historiography]. *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii*, (25), 280–282 [in Ukrainian].
- Shamsutdynova-Lebediuk, T. (2018). *Koran ta etychni prypysy islamu* [The Qur'an and Ethical Prescriptions of Islam]. *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii*, (30), 148–152 [in Ukrainian].
- Shamsutdynova-Lebediuk, T. N. (2005). *Simeino-shliubni vidnosyny v islami: relihiieznavchyi aspekt* [Family-Marital Relations in Islam: A Religious Studies Perspective]. Doctoral dissertation [in Ukrainian].
- Shamsutdynova-Lebediuk, T. (2005). *Sotsialno-pravova ta etychna pryroda musulmanskoï sim'i* [The Socio-Legal and Ethical Nature of the Muslim Family]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 33, 46–54 [in Ukrainian].
- Al-Bukhari, I. (2013). *Sahih Al-Bukhari: The Early Years of Islam*. The Other Press. 630 p.
- Shamsutdynova-Lebediuk, T., & Lyalyovych, V. (2025). The theology of marriage and family: Sacred texts and doctrinal foundations. *Sworld-Us Conference Proceedings*, 1 (usc 30–00), 121–127. <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2025-30-00-025> [in English].
- Tarmizi, M. B. E. (1975). *Sunan Al Tarmizi. Abwab Al Dawaat, Bab maja fi fazl Al Dua* [Sunan al-Tirmidhi. Chapters on Supplication and the Virtue of Du'a]. Misar: Maktba Al Mustafa Al Babi Al Halbi. Vol. 5. 456 p. [in English].

Дата надходження статті: 27.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025